

Noorderzon 230818

Goede avond allemaal,

Ik wil in de eerste plaats Femke en Mark bedanken voor de eer om hier vanavond deze openingsspeech te mogen geven, en ook de rest van het Noorderzon team om al voor de derde keer op rij mijn werk hier mogelijk te maken. Langdurige samenwerkingen zijn in onze sector een erg gewaardeerde zeldzaamheid.

Toen ik vroeg wie die mensen dan zouden zijn die naar mijn praatje zouden komen, kreeg ik als antwoord van Femke, "oh, vooral gewoon publiek, uit Groningen." Dat is vrij bijzonder, om voor "gewoon publiek" te spreken: mensen die blijven komen kijken naar het werk van kunstenaars die ze vaak niet kennen of over wie ze nog nooit gehoord hebben. "Het publiek" dat steeds het vertrouwen heeft om die pas in het donker te zetten. Over dat donker wil ik het hebben.

Mijn voorstelling die hier morgen en overmorgen te zien is, *Unforetold*, speelt zich af in het pikkedonker. Toen ik dat aan mijn lichtontwerper liet weten gaf die aan dat een voorstelling in het pikkedonker veel moeilijker te realiseren is dan een voorstelling met veel licht.

Het licht dringt zich op, dat geldt niet alleen voor het theater; overal rondom ons is de dictatuur van het licht alomtegenwoordig.

Je echt in het donker kunnen bevinden, je verloren kunnen wanen in tijd en ruimte, is een uitzonderlijke ervaring geworden.

Er schuilt iets obsessief in de manier waarop de huidige Westerse maatschappij een cultuur van 24/7 licht promoot, waar straatlantaarns bewakingsmiddelen geworden zijn, privacy niet meer bestaat, en het licht van onze schermen ons voortdurend dwingt wakker en productief te zijn, iemand te zijn, affect te produceren.

Al dat licht laat niets aan de verbeelding over.

In het donker houdt niets en alles zich verborgen, is alles nog mogelijk, of weer mogelijk. In het donker hoeven we niemand te zijn. Alleen in het donker kan de nacht nog nacht zijn, staan onze zintuigen en onze verbeelding op scherp.

In het donker kunnen we luisteren zonder onmiddellijk te hoeven begrijpen.

Het is niet eenvoudig vandaag de dag, om het donker met open ogen tegemoet te gaan, te zien wat achter het oog schuil gaat. Om je met een gerust hart verloren te wanen, woordeloos, en zonder referentiekader.

Het donker laat ons toe ons over te geven aan wat we nog niet weten. Of aan wat we op een andere manier weten, een weten dat ons vreemd is, of een weten waar we van vervreemd zijn of wat we nooit zullen weten. Een weten dat niet verlicht is.

En toch lijkt de wereld zoals die voor mijn ogen op klaarlichte dag verschijnt, mij vreemder dan wat ik in het donker meen te ontwaren.

Die heldere zonneklare realiteit waarin
criminelen en haatpredikers grote delen van de wereld besturen,
het eeuwenoude poolijs voor onze ogen smelt,
drinkwater in de armste landen alleen nog verkrijgbaar is in dure plastic flessen,
mensen arbeidscontracten krijgen van nul uur
en liever uren in de verstikkende file staan dan publiek vervoer te nemen....

op een moment

dat zoveel zonneklare absurditeiten reëel zijn,
dan wil ik ook geloven
dat kinderen bergen kunnen worden
dat we gedachten kunnen lezen
dat keukenapparaten met ons communiceren
dat de geschiedenis vele gezichten heeft en we de meeste niet kennen
en dat kloktijd niet bestaat.

Die radicale verbeelding staat aan het begin van elke verandering; of het nu in de vorm van een verhaal is, of als beeld of door een alternatieve benadering van architectuur of kennisuitwisseling, of in hoe een lichaam zich verplaatst door de ruimte, als we uit het donker durven te vertrekken, is niets onmogelijk.

Kunst wordt dan die donkere plek waar radicaal andere werelden verbeeld kunnen worden en waar op duistere wijze radicaal andere verbeeldingen in de wereld kunnen worden gebracht.

Het donker bestaat als we durven het licht uit te doen.

Dat is een concrete handeling.
Verbeelden is een werkwoord

Die donkere plek hoeft zich niet te bewijzen als instrument voor maatschappelijk nut of zich te vermommen als geslaagd entertainment product. Die collectieve, radicale verbeelding in het donker is niet gebaat bij likes en sterren, bij bol.com achtige reviews. Die donkere plek vraagt, volgens Rebecca Solnit, om een tegenkritiek, die het kunstwerk uitbreidt door verbindingen te maken, betekenissen te ontsluiten, meer mogelijkheden te evoceren. De tegenkritiek opent het kunstwerk, in plaats van het op te sluiten.

De kunst als plek in het donker, als plaats voor radicale verbeelding, is politiek geladen en machtig. Het vermogen om collectief radicaal te verbeelden, vormt een bedreiging voor een politiek die de basisvrijheden van de mens inperkt en regimes van angst installeert. Daarom is die plek steevast de eerste die onder druk staat in tijden van politieke repressie. Ik denk hier aan mijn collega's in Polen, Turkije, Syrië, Hongarije, Rusland, Iran, Palestina (waar vorige week nog een theater werd gebombardeerd) en - helaas- nog zovele meer.

Maar ook hier in het Westen wordt die plek voor radicale verbeelding belaagd, al is het sluipender, door de macht van het kapitalisme dat zich vermomd als democratie. Die bedreiging komt ook van binnenuit. Het heeft geen zin de kunsten te verdedigen met dezelfde wapens die haar elimineren. "The master's tools will never dismantle the master's house", wist Audre Lorde, die overigens als slechtziende ook in het halfduister werd geboren.

Het donker hoeft niet en kan niet verdedigd te worden. "The future is dark, which is the best thing the future can be, I think", aldus Virginia Woolf.

Er moet alleen nu en dan iemand het licht uit durven te doen.

Dan kunnen we - zoals vleermuizen- in het donker echo's ontwaren - zoals in het lied "die gedanken sind frei" dat na vele eeuwen steeds opnieuw door steeds andere stemmen wordt gezongen;

of zoals in de tatoeage van de levenslang gestrafte gedetineerde met wie ik eerder werkte: "the mind is free" las ik op zijn witte buik die al jaren geen zon meer had gezien;

of zoals bij de kinderen, die er diep vanbinnen nooit aan twijfelen dat andere werelden mogelijk zijn.

Ik wens u allen een mooi, donker Noorderzon.

Sarah Vanhee